

ЗАРАРЛИ ЧИГИРТКАЛАРГА ҚАРШИ БИРГА КУРАШАЙЛИК!

Туфлиев Нодирбек Хушвақтович, лаборатория мудири, қ.х.ф.д.,
Гаппаров Фуркат Ахатович, халқаро эксперт, профессор,
Баходир Худойқулов, бошқарма бошлиғи,
Бахтияр Акромов, лаборатория катта илмий ходими, қ.х.ф.н.,
Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти,
Уткир Мирзаев, бошқарма етакчи ходими,
Ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлиги.
И.П.Умурзаков, мустақил тадқиқотчи.

Маълумки, республикамызда 200 дан ортиқ чигирткалар турлари мавжуд бўлиб шулардан қишлоқ хўжалик экинларига зарар келтириши мумкин бўлган чигирткаларнинг умумий сони 8-10 та бўлиб, шулардан ўта зарар келтирадиган чигирткалардан энг кўп тарқалганлари: Марокаш, Осиё ва воҳа ёки Италия чигирткалари ҳисобланади. Ҳар йили уларга қарши 200 минг, айрим йилларда эса 500 минг га. майдонда кимёвий кураш олиб боришга тўғри келади. Бу турдаги зарарли ҳашаротларга қарши ишлов майдонининг 70% фоизи Марокаш чигирткасига қаратилган. Осиё чигирткаси аксарият Жанубий Орол денгизи атрофида мавжуд бўлган мавсумий ва доимий қўл бўйларидаги қамишзорларда кенг тарқалган бўлса воҳа чигирткаси эса Республикамызининг деярли ҳамма вилоятларида аксарият суғориладиган ерларида хусусан канал, коллектор, зовур атрофлари, янтоқзор ва партов ерларда кенг тарқалган. Бу турдаги чигиртканинг тарихий ва энг кўп тарқалган майдони ҳам Қорақалпоғистон республикаси ҳудудларига тўғри келади.

Марокаш чигирткасининг тарихий ўчоқлари тоғ ва тоғ олди ҳудудларда мавжуд бўлган мавсумий эфирмер ва эфемироид ўсимликлар ўсадиган ўтлоқли ярим қўл ҳудудларда хусусан: Сурхондарё вилоятининг ғарбий қисмида жойлашган Кўхитанг, марказий қисмида Бойсунтоғ, шарқда Боботоғ бағридаги ярим қўлда ва вилоятнинг қоқ ўртсида жойлашган ярим қўл Гулбаҳор массивида кенг тарқалган. Қашқадарё вилоятининг Қамаш, Дехқонобод тоғ олди ярим қўлларида кенг тарқалган бўлса, Нишон, Ғузор туманларининг дўнглик ва баландликлар мавжуд бўлган ярим қўлларида Марокаш чигирткаси кенг тарқалган. Самарканд вилоятининг Зарафшон тоғ олди ярим қўлларида хусусан Чироқчи тумани билан чегарадош Нуробод туманининг тоғ олди ярим қўлларида ҳам кенг тарқалган. Маълумки, Жиззах, Самарканд ва Навоий вилоятларида жойлашган Нурота тоғ тизмасининг узунлиги 165 км бўлиб тоғ олди ярим қўл ҳудудларида ҳам Марокаш чигирткасининг тарихий ўчоқлари мавжуд. Айниқса Навоий вилоятининг Хатирчи, Нурота, Жиззах вилоятининг Фориш туманида Марокаш чигирткасининг тарихий ўчоқлари мавжуд. Марокаш чигирткасининг Нурота ва Фориш туманда тарқалган майдони қўшни давлатлараро чегарада жойлашмаганлиги сабабли бу турдаги чигирткаларга қарши кураш икки вилоят чигирткаларга қарши кураш хизмати тамонидан ҳар йили ҳашаротларнинг қишлоқ хўжалик экинларига учиб ўтиш хавф хатари бартараф этилмоқда.

Республикамызда Нурота тоғ тизмасидан ташқари бошқа мавжуд бўлган тоғ ва тоғ олди ҳудудларнинг аксарият қисми қўшни давлатлар хусусан: Тожикистон, Туркменистон, Қозоғистон ва Қирғизистон билан чегарадош бўлиб Марокаш чигирткасининг тарихий ўчоқларининг давоми уларда ҳам

мавжуд эканлиги сабабли бу турдаги чигирткаларнинг ёппасига кўпайиши бир фактнинг ўзида кузатилади. Марокаш чигирткасининг мавжуд бўлган айрим назоратдан четда қолган ўчоқлари қўшни давлатлар оралиғида жойлашган трансчегаравий ҳудудларига ҳам тўғри келиши сабабли шамол орқали ҳашаротлар тартибсиз ҳар томонга учиб ўтиши йил сайин тез-тез кузатилмоқда. Ҳашарот бир давлатдан иккинчи давлат ҳудудларига учиб ўтиши оқибатида айрим ҳолларда қишлоқ хўжалик экинларига зарар келтириш хавф хатари ортиб бормоқда. Бундай ҳолат 2008 йилда биргина Сурхондарё вилоятида қўшни давлатдан марокаш чигирткасининг беҳисоб галалари учиб ўтиш оқибатида 8000 га. майдондаги пахта экинларига зарар келтирган эди. Шу сабабли мавжуд бўлган муаммони ҳал этилишида қўшни давлатларнинг соҳа мутахассислари ва олимлари билан биргаликда зараркунанда мавжуд бўлган майдонларни аниқлаб уларга қарши кураш чораларини ишлаб чиқиш муҳим тадбирлардан ҳисобланади.

Марокаш чигирткасининг республикамызда тухум кўзачаларидан чиқиши жанубда март ойининг ўрталарида кузатилса, марказий ва шимолий вилоятлар ҳудудларида апрель ойларида кузатилади. Республикамызда ҳукуматимиз тамонидан ҳамма вилоятларда зарарли чигирткаларга қарши курашиш хизмати мавжуд. Бу ташкилотлар зарарли чигирткаларга қарши курашда ўта замонавий техник восита ва биологик самарадорлиги юқори препаратлар билан таъминланганлигига қарамадан айрим йилларда трансчегара ва қўшни давлатлардан Марокаш чигирткасининг етук зотлари шамол орқали учиб келиши кузатилмоқда. Бунинг асосий сабабларидан бири икки давлатлар оралиғидаги майдонларда ва қўшни давлатларда зараркунандаларга қарши кураш ишларини тўлиқ олиб бориш имконияти чекланганлигида. Иккинчидан охириги 40 йил мобайнида Марказий Осиёда глобал оби-ҳавонинг кескин исиб бориши оқибатида Марокаш чигирткасининг тарқалган ўчоқлари денгиз сатҳидан 1200-2200 метр баландликларда жойлашганлиги сабабли уларга қарши кураш олиб бориш имкониятлари чекланганлигида. Ҳозирги кунларда Марокаш чигирткасининг етук зотлари баланд тоғларда тухум кўзачаларини қўйиши оқибатида уларга қарши баландликда кураш ишларини олиб бориш ўта мушкул кечмоқда. Бундай ҳолат марказий Осиё давлатларининг деярли ҳамма республикаларида кузатилмоқда.

Мана уч йилдирки ФАО (Бутунжаҳон озиқ-овқат ташкилоти) тамонидан Кавказ ва Марказий Осиё давлатларида зарарли чигирткаларнинг хавф хатарини ҳамкорликда олдини олиш дастури асосида олиб борилмоқда.

Жорий 2022 йилнинг март ва май ойларида қўшни ФАО ташкилотининг чигирткаларнинг хавфини олдини олиш бўйича эксперти профессор А.В.Лачининский бошчилигида

Тожикистон давлати соҳа мутахассислари билан Марокаш чигирткасининг трансчегара ҳудудларида жойлашган тарихий ўчоқларини аниқлаш ва уларга қарши биргаликда курашиш режа ва дастурлари биргаликда ишлаб чиқилди.

Учрашув даврида Тожикистон республикасининг Ўзбекистон республикасининг Сурхондарё вилояти билан чегарадош Узун, Қумқўрғон, Шўрчи, Жарқўрғон, Термиз районларида хусусан Боботоғ тоғ тизмасида чигирткалар тарқалган ҳудудларда кузатувлар олиб борилди. 2022 йилнинг май ойида Сўғд областининг Жиззах вилояти билан чегарадош Янгиобод тумани Тожикистонда эса Зафаробод, Истаравшон районларида кузатув мониторинг олиб борилди.

Учрашув натижасига кўра икки далат соҳа мутахассислари бундай учрашувларни ҳар йили мавсумдан олдин олиб бориш, зарарли чигирткаларнинг қўшни давлатлараро

ҳудудларда кўпаймаслигини биргаликда олдини олиш дастури ишлаб чиқилди.

Жорий йилнинг 2022 йил май ойида қўшни (Қозоғистон) Туркистон вилоятининг соҳа мутахассислари билан ҳам учрашув бўлиб ўтди. Учрашувда Тошкент вилоятининг Туркистон вилоятининг Келес, Сарағач ва Қазикурт районларида биргаликда зарарли чигирткалар тарқалиши мумкин бўлган ҳудудлар ўрганиб чиқилди. Ва икки давлат мутахассислари томонидан қўшма баёнот қабул қилинди.

Қўшни давлатлар билан биргаликда ўтказилган ўзаро зарарли чигирткаларнинг ривожланиши ва тарқалишини мониторинг қилиш, уларга қарши ўз вақтида кураш чораларини кўриш каби тадбирлар республикаимиз ҳудудларига қўшни давлатлардан зарарли чигирткаларни учиб ўтиб қишлоқ хўжалик экинлари-мизга зарар келтиришини олди олинишига хизмат қилади.

УЎТ: 632

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ШАРОИТИДАГИ БОҒЛАРДА БАРГЎРОВЧИЛАР – ФИЛЛОФАГЛАРНИНГ УЧРАШИ ВА ТУР ТАРКИБИ

Юсупов Абдусалим Холбоевич, қ.х.ф.д., профессор,

Нуралиева Дилноза Самадуллаевна, қ.х.ф.д.,

Артиков Орифжон Обидович, ўқитувчи,

ТошДАУ,

Абдуҳалилова Зарнигор Собиржон қизи,

Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти докторанти.

Аннотация: Ушбу мақолада, Тошкент вилояти шароитида меваги боғларида баргўровчи – филофагларнинг тарқалиши, зарари ва тур таркиби ўрганилган, меваги дарахт баргларида зарарланиш даражаси аниқланган ва уларга қарши кимёвий препаратларини қўллашдаги биологик самарадорлиги келтирилган.

Калит сўзлар: данак меваги боғлар, зараркунанда, баргўровчи, филофаг, кимёвий препарат ҳосилдорлик, ялпи ҳосил.

Аннотация: В статье изучено распространение, вредоносность и видовой состав листовой филофагов в плодовых культурах, а также определено степень повреждений листьев плодовых деревьев и освещено биологический